

ARCHEOLOGICKÁ VÝSTAVA NA ZÁMKU V MIKULOVĚ

Evženie Klanicová - Jaroslav Peška, Regionální muzeum Mikulov

Koncem října minulého roku se uzavřely pomyslné brány archeologické výstavy nazvané "Královská hrobka z Mušova" s podtitulem Barbaři a Římané nad středním Dunajem v prvních dvou stoletích nového letopočtu. Na její organizaci se podílelo Regionální muzeum v Mikulově ve spolupráci s Archeologickým ústavem ČSAV Brno a Dolnorakouským zemským muzeem v Traismauer. Podnětem pro uspořádání této výstavy se stal nález bohatého hrobu z doby římské, jehož význam přesahuje podle předběžného hodnocení hranice našeho státu a snad i střední Evropy a je přirovnáván k nálezům typu Věstonická Venuše či "Zlatý muž" z Blučiny. Celkový záběr expozice je však mnohem širší. Tematicky rozčleněná do tří okruhů má návštěvníkům přiblížit dobu bouřlivých zvratů na počátku nového letopočtu, dobu, kdy dochází v oblasti jižní Moravy i přilehlých částí Dolního Rakouska a jihozápadního Slovenska k průniku Římanů a Germánů, kteří patřili do větší skupiny tzv. svěbských kmenů, sídlících původně na středním Lábí.

V úvodní části expozice je dokumentován vývoj materiální kultury místního germánského obyvatelstva v 1. a na počátku 2. století po Kr. Domácí produkce keramiky, zbraní či součástí výzbroje je obohacena dovozem luxusního zboží z římských provincií, jmenujme např. kvalitní červenou keramiku s reliéfní výzdobou, kovové nádoby, skleněné misky a láhve, drobný šperk, toaletní potřeby, jakož i římské mince. O životě Germánů jsme poměrně dobře informováni ze zpráv antických historiků, např. P. C. Tacita, přičemž archeologické prameny v mnohém Tacitovo líčení potvrzují a dokreslují. Z našeho hlediska je faktem, že v době okolo roku 50 po Kr. začíná intenzivní germánské osídlování celého území severně středního Dunaje až k hranicím nově zřízené římské provincie Panonie. Germáni si k osídlení vybrali především níže položená místa v klimaticky výhodných úrodných oblastech. Jejich osady jsou poměrně jednoduché útvary, opevnění nebudovali a jejich hlavním zaměstnáním byl chov dobytka. Stálá konfrontace s antickým světem však přispěla k jejich rychlému všestrannému rozvoji.

Druhá část výstavy je věnována následné periodě vzájemných římsko-germánských vztahů a jejich odrazu v archeologických pramenech. Posuny Germánů od severu k jihu nutily Římany budovat pevnostní systém k posílení obranyschopnosti severní hranice. K zabezpečení klidu však Římané volí i cestu politickou, pacifikují odbojné Germány podplácením elit a zřizováním barbarských království poplatných Římu. Emancipace svěbských kmenů, jejich ekonomický a sociální vzestup přinesly další válečné střety, vrcholící tzv. markomanskými válkami v letech 166 až 180. Tehdy se císař Markus Aurelius rozhodl potlačit s konečnou platností kmeny pronikající do nitra říše a přivést je k "poslušnosti", zřídit nové provincie a stabilizovat severní hranici imperia. Historické události nezůstaly bez odezvy v náplni hmotné kultury domorodého barbarského obyvatelstva, která je v expozici prezentována výběrem typického inventáře rovinných sídlišť a žárových hrobů.

Bezprostředním odrazem kontaktu jižní Moravy a jihozápadního Slovenska s Římskou říší jsou dochované zbytky předsunutých římských pevností na levém břehu Dunaje. Jeden takový opěrný bod se nachází asi 17 km od Mikulova, jihozápadně někdejší obce Mušov, na vyvýšenině zvané "Hradisko". Má vynikající strategickou polohu nad důležitými křižovatkami dávných cest při soutoku Jihlavy se Svatkou a Svatky s Dyjí. První větší výzkum zde prováděl v letech 1926 - 1928 A. Gnirs. Podařilo se mu odhalit zbytky dvou zděných staveb, základy obytné obdélníkové budovy o čtyřech místnostech a část západního křídla dalšího komplexu budov, který sloužil jako lázně (balneum). Mezi četnými zbytky stavebního materiálu najdeme barevné omítky, části lité maltové podlahy, či různé druhy římských pálených cihel, některé s kolkou X. legie, sídlící od počátku 2. století v antické Vindoboně, dnešní Vídni.

V posledních letech přibýlo na "Hradisku" mnoho nových závažných zjištění. Vrcholek vyvýšeniny o rozloze 9 - 10 ha byl obehnan mohutným opevněním ze dřeva a hlíny a 2 m hlubokým příkopem s mohutnou valovou zdí. Datování do popisované doby je doloženo četnými předměty ze záspy příkopu, z nichž jmenujeme např. keramiku, větší části šupinového pancíře a podrážku vojenské boty tzv. kaligy, opatřené železnými cvočky. Z opevněného areálu pocházejí zejména zbraně, zbytky stříbrných a železných pancířů včetně spojovacích náprsních destiček, železná kopí, trojhrbité šipky, kování pochev a řemení mečů, součásti koňských postrojů, římské vojenské spony a vyznamenání.

Tábor u Mušova mohl s největší pravděpodobností plnit svou funkci již v 1. pol. 2. století po Kr., v každém případě však stanuli římsští legionáři a možná i vysocí důstojníci ze štábu X. legie na "Hradisku" ve 2. pol. téhož věku v době válek císaře Marka Aurelia s Germány. Odhalené památky jen potvrzují zprávy římského historika Cassia Dio, že římsští vojáci se "po žádné stránce neměli zle, měli dokonce koupelny a nadbytek všemožných potřeb". V souvislosti s podmínkami Kommodova míru přestává tábor plnit své úkoly a jeho posádka se stahuje zpět za Dunaj.

Ve třetí, závěrečné části výstavy je návštěvníkům představen již zmíněný nález bohatého hrobu germánského vladaře, učiněný v malé šterkovně nedaleko od "Hradiska" na podzim roku 1988. Archeologickým výzkumem se podařilo zachránit 3/4 rozměrné hrobové jámy ve tvaru obdélníka se zaoblenými rohy, mírně se zužujícími stěnami a rovným dnem, o rozměrech zhruba 6 x 4 x více než 3 metry, s orientací přibližně ve směru SZ - JV. Po začistění situace se ve středu hrobové jámy vyrýsoval tmavý zásah, odlišující se od světle žlutohnědé výplně hrobu, která nepříliš kontrastovala s okolní podloží písčovou čoučkou žluté barvy. Velké množství kamenů všude v záspy jámy lze interpretovat jako zbytky kamenného obkladu či překryvu dřevěné konstrukce hrobky, případně mohou souviset s jejím povrchovým označením.

Na dně hrobové jámy se v původní poloze nacházely pouze předměty uložené při kratších stěnách v místech nedotčených druhotným zásahem. Jinak pocházejí nálezy ze všech vrstev druhotného zásahu, který je nepochybně projevem vyloupení hrobu. I přesto byla z hrobové jámy získána ojedinělá kolekce téměř dvou stovek předmětů rozličné provenience i časového zařazení. Prolínání antické a barbarské složky v mobiliáři respektuje popisovaný závěrečný oddíl výstavy, kde se návštěvník může seznámit s celým obsahem hrobové. Z vystavených exponátů si zasluhují pozornost zejména obrovský bronzový kotel se železnými kruhovými držadly, bronzový kotel se čtyřmi držadly a opěrkami vypracovanými do podoby bust mužů s vlasy upravenými v tzv. svěbském uzlu, situlovité vědro s hraněnou rukojetí, obličejovými atášemi a perforovanými podstavami, bronzové hrnce s vodorovným okrajem, souprava vaření včetně železného kozlíku a dlouhého háku na trhání masa, dvouplamenný bronzový kahan s chybějící podstavou či trosky

skládacího bronzového stolku. Výše zmíněné předměty, včetně některých dalších např. bronzové medicínské a toaletní potřeby či nástroje, dvojice stříbrných lžiček, okrajová kování štítů, nákončí picího rohu z tenkého oboustranně pozlaceného plíšku, odpovídají provinciální římským posmrtným představám a v tomto kontextu mohou být dávány do souvislosti s kostrovými i žárovými hroby, které se objevují v širokém pásu římských provincií od Británie přes Galii a Balkán až po dnešní Gruzii, a v nichž byli pohřbeni příslušníci místní romanizované nobility.

Výzbroj a výstroj je reprezentována hroty kopí, čepelí jednosečného meče, hroty šípů, šípkami či nožíky, ale zejména nálezy ostruh, které mají velký význam pro chronologii tohoto nálezového celku, resp. jeho mladší části. Do pozdního druhého století jsou datovány knoflíkovité ostruhy s krátkým masivním trnem a čtyřnýtové stoličkovité ostruhy velmi honosně zdobené s masivním silným bodcem. Výzdoba nepravým filigránem, stříbrnou tauzií a plátováním časově odpovídá přechodné fázi mezi starší a mladší dobou římskou a je technologicky i stylisticky blízká ornamentice stříbrných a silně pozlacených pásových garnitur, kování opasků a nákončí z mušovské hrobky, které zatím nemají ve světě přesnou obdobu. K nalezenému souboru dále přísluší velké železné kopí, zdobené stříbrnou tauzií v podobě soustředěných kroužků a klikatek, z římského zboží zejména dvoudílné nákončí opasku, pteryx, pozlacené kování skřínky s reliéfním motivem, bronzová mísa s omegovitými držadly a kosočtverečnými atašemi a dva drobné kapslovité závěsky vyrobené z ryzího zlata. Početné jsou rovněž fragmenty antických skleněných nádob, nazelenalých čtyřbokých lahví s ouškem, či misky z millefiorového skla. Do okruhu římskoprovinciální keramiky se hlásí ploché vojenské misky a legionářské talíře, barbarskou keramiku reprezentují v ruce robené nádoby.

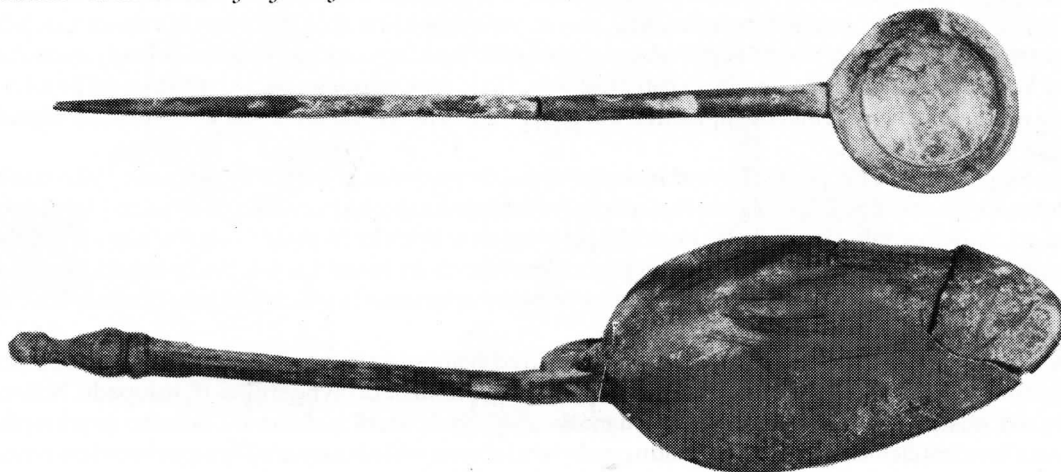
Jako hlavní oběť byla do hrobu položena pravá rozdělená polovina těla vzrostlého, asi 1,5 až 2 letého telete bez hlavy a šíje a dále celý skelet velmi mladého selete. Kostí dalších obětních zvířat (celý jedinec husy a kura domácího) nesou stopy intencionálních zásahů, neboť chybí křídla a distální konce končetin, stejně jako druhá totožná sestava, z níž se do hrobu dostaly pouze jednotlivé kosti. Pestrost pohřební hostiny dokresluje kosti ovce, kozy, zbytky bobřího ocasu a rybí kosti, nechýbí ani medvědí dráp, patrně jako součást medvědí kůže a dokonce dva drobné artefakty, snad ze slonoviny.

Kulturně - historickou interpretaci objevu komplikuje kromě vyloupení i zjištěná přítomnost kostí dvou dospělých jedinců, pravděpodobně mužů, zemřelých ve věku mezi 40 - 60 lety, velmi blízké tělesné konstrukce a výšky 175 - 177 cm. Tento závěr byl učiněn na základě antropologické analýzy, potvrzující odlišnou konfiguraci obou loketních kostí, z nichž pravostranná ulna je více postižena artrózou a také na duplicitě nejméně dvou metakarpů a konečně na faktu, že 11. a 12. hrudní obratel na sobě správně "nesedí". Toto vše, včetně časového hodnocení, rozpadajícího se do dvou horizontů s odstupem zhruba 100 let, v nás zatím vyvolává pochybnosti v rámci řešení otázky, kdo a kdy byl do mušovského hrobu vlastně uložen.

Vrcholem výstavy je pokus o rekonstrukci královského pohřbu prostřednictvím modelu ve skutečné velikosti na základě nálezových okolností, včetně doprovodného inventáře, kovových i hliněných nádob a obětních zvířat.



Obr.1. Mušov - hrob. Bronzový čtyřruchý kotel.



Obr.2. Mušov - hrob. Pár stříbrných lžiček (před konzervací).